

Inledning

När detta nummer av *Divan* kommer ut är situationen i Sverige och världen helt annorlunda än när det planerades. Vi upplever en total förändring av både våra individuella liv och en synnerligen allvarlig sådan på samhällelig och global nivå. Det handlar förstås om pandemin av covid-19, en löpeld som spritts över världen. I spåren av virus epidemin kommer inte bara sorg att följa utan desperation och förtvivlan över förlorade liv och utkomstmöjligheter. Till den apokalyptiska undergångsstämning som infunnit sig i våra liv får vi återkomma i framtida nummer.

Sorg är en oundgänglig del av livet, den strukturerar inte bara det levda livet utan är påtagligt närvarande i varje psykoanalytiskt projekt, ja, den är grundstenen i kuren. Att förhålla sig till det som är förstört eller förlorat, ett minnesarbete och ett bevarande, utmärker sorgearbetet. Vi är alla sammansatta av döda eller övergivna objekt som vi identifierat oss med och som därigenom format och formar vårt varande i världen.

En helt central artikel i psykoanalytiska sammanhang är Freuds *Sorg och melankoli* från 1917. Han ägnar i denna klassiska text större utrymme åt den melankoliska processen, medan sorgen lämnas mer åt sitt

öde. Man kan se detta förhållande som en utgångspunkt för alla aspekter av sorg och sörjande som bildar grunden för detta nummer av *Divan*.

”Räkna ingen människa som lycklig som inte genomgått sorgen” skriver psykoanalytikern Jonathan Lear i texten *Sorg och moralpsykologi*. Med sin äldre kollega Hans Loewald ser Lear hur sorgen, trots initial förlust av meningsstruktur, ger en möjlighet till psykisk integrering och, med hjälp av vägledande omsorg, ett införlivande av förlorade objekt. Så ”består våra nuvarande själv inte enbart av minnen av det förflutna utan av *åminnelser*.”

Sorgforskaren Alfred Bordado Sköld vill i sitt bidrag till numret att med Freud och Derrida visa hur sörjandet är konstitutivt för det mänskliga livet och subjektiviteten.

Var någonstans finns sorgen? I själen? I kroppen? Och går den att mäta? Via diskussioner av Spinoza, Descartes och Heidegger cirkulerar Hans Ruins text kring dessa centrala frågor i sorgens fenomenologi.

”När jag reser i mitt rum följer jag sällan en rak linje” skrev Xavier de Maistre under fyrtio dagars arrest 1794, mynnande i klassikern *Resa i min kammare*. Väckta till liv inscenerar tingen i rummet en långtansfylld repertoar av förtrolig melodram, spex och

sorgespel inför Peter Cornells uppmärksamma blick.

I sin Diwanism ”Kärleks sorg” särskriver Clarence Crafoord de båda orden för att lyfta fram hur nära förknippade de är med varandra. Han tar upp tankegångar hos Freud, Klein och Winnicott och landar i ett citat från den antike läkaren Galenos: ”Efter samlaget är varje varelse sorgsen”, som han komplicerar genom att ge det överraskande fullständiga citatet.

Poeten Karin Brygger ombads att beskriva den judiska *kaddish*-traditionen, men tog omvägen att beskriva en medmänniska som – på grund av situationen i Polen efter andra världskriget – aldrig fick möjlighet att sörja sin far. Utifrån detta perspektiv kan hon så beskriva den andra sidan av *kaddish* – bejakelsen och tacksägelsen, känslan av att ingå i ett sammanhang som skapas kollektivt.

Samma insikt återkommer i John Swedenmarks funderingar kring begravningsannonsversernas konventionalitet i jämförelse med den sorg som bara kan konstatera språkets otillräcklighet i bedrövelsens stund.

Flera av numrets litterära bidrag har starka beröringspunkter vad beträffar relationen till sörjandet. Håkan Möllers pågående rapportering från pappans tynande livslåga interfolieras med minnen och naturiakttagelser, där ett möte och en gemenskap trots allt förefinns. Andreas Normans skildring av blockeringen efter pappans bortgång mynnar ut i en delad förtjusning av hur Donald Meltzer tycktes sova medan svenska psykoanalytiker drog beskrivningar av kniviga fall ur sin praktik – för att sen komma med den exakt rätta frågan. Kanske är den övervunna sorgen besläktad med Freuds ”jämnt svävande uppmärksamhet”?

I Ulrika Björks artikel sätts sorgens tema i relation till arkaiska erfarenheter, som förlusten av en inre moder. Björk lyfter fram den ryska psykoanalytikern Sabina Spielreins tankar om en förbindelse mellan separation, destruktion och skapande, och visar hur de kastar nytt ljus över det kvinnligas problematik hos Nietzsche. I anslutning till Björks artikel publicerar vi även Spielreins korta text

”Moderskärlek” som stod att läsa i den psykoanalytiska tidskriften *Imago* 1913.

I ett vindlande resonemang kring Virginia Woolfs första roman *Resan ut* ger Jacqueline Rose ett viktigt bidrag till förståelsen av den modernistiska konstens och litteraturens omöjliga uppgift att på egen hand uppfinna en framtid utan vägledning från de generationer och värderingar som officiellt lagts i graven men ändå giftigt fortsätter hemsöka de efterlevande.

Genom två litterära exempel, Aris Fioretos *Halva solen* och Peter Handkes *Berättelsen om ett liv*, skriver Maria Wahlström om den självreflekterande metod som författare utvecklar för att i biografins genre tala om sorg och förlust, och om svårigheten att hålla isär sig själva från biografins (förlorade) objekt.

I en text som varvar reflexioner över grottmålningarna i Lascaux och Chauvet med vignetter från ett psykoanalytiskt mottagningsrum intresserar sig Dominique Suchet för det psykiska livets tidigaste stadium. Ett fjärran anrop fogas samman med ett anrop i vårt nu.

Hur vi kommer till detta liv från ingenting, in i det levandes rum av tid, och hur vi utan återvändo lämnar det förblir den yttersta gåtan för var och en av oss. I foto, skulptur, textil och måleri ger Maria Miesenberger och Oskar Hult synlighet åt tillvarons grundklanger av ljus och mörker, svävande övertoner och ofattbar komplexitet. Och hur kan man inte se paralleller mellan konstnärernas och Göran Sonnevis poetik: ljusvävar i ständigt vidgande rörelse mot svindel och tröst? I sin *Bok utan namn* (2012) inleder och avslutar han en dikt med raderna:

Att jag är fullständigt ensam
Fort! Det finns också
mina närmaste, dem jag älskar
Var är de? Försvinner de?
...

I den oändliga vaggan Dess
andning Vi förstår ingenting utan
oändligheten Som vi inte förstår

Redaktionen för *Divan*